

Голові
разової спеціалізованої вченої ради
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
доктору педагогічних наук, професору
РЯБОВІЙ Зої Вікторівні

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
БАХМАТ Наталії Валеріївни, на дисертаційне дослідження
**БОРОВИКА Андрія Олександровича «ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ ТА
СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ»**, подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 011 – освітні, педагогічні науки

Актуальність дисертаційного дослідження Боровика Андрія Олександровича обумовлюється неперервним, динамічним удосконаленням й розширенням ідей і принципів компетентностей майбутніх вчителів історії та суспільствознавчих дисциплін. Сучасні умови реформування освітньої галузі вимагають підготовки висококваліфікованого вчителя, здатного до саморозвитку, здатного приймати нестандартні рішення в екстремальних ситуаціях, здатного до впровадження інноваційних форм та методів навчання, вчителя, який виступає головним фасилітатором освітнього процесу та спонукає сучасне покоління до здобуття нових знань, які будуть сприяти розвитку української культури та нації в цілому. Аналіз нормативних і наукових джерел та педагогічного досвіду скерованого на формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін в процесі професійної підготовки засвідчив наявність низки суперечностей, які потребують вирішення, а саме між: запитом суспільства і роботодавців на учителів історії та суспільствознавчих дисциплін й недостатньою підготовкою майбутніх фахівців до здійснення професійної діяльності; прагнення України до входження у євроінтеграційний простір та недостатнім рівнем підготовки фахівців здійснювати дослідницьку діяльність за європейськими стандартами; введенням у дію нових нормативних документів щодо підготовки вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін, які направлені на підвищення якості підготовки фахівців та неготовністю впровадження педагогічними працівниками відповідних документів у освітній процес закладів вищої освіти; необхідністю формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін, та відсутністю моделей навчання, що спрямовані на формування дослідницьких знань, умінь та практичних навичок; потребою формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі фахової підготовки та неналежним навчально-дидактичним забезпеченням у ЗВО щодо здійснення такої підготовки.

Таким чином, дослідник з'ясував потребу у підготовці фахівців, які здатні реалізувати у майбутній професійній діяльності окреслену мету навчання та виховання учнів. Проблема формування дослідницької компетентності

професійної підготовки розглянуто недостатньо, а саме лишається поза увагою особливості реалізації компетентнісного підходу у підготовці майбутніх вчителів історії та суспільствознавчих дисциплін. Нові виклики і умови даної проблеми зумовили вибір теми дослідження А. Боровика, оскільки проблема формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки потребувала наукового переосмислення існуючих положень, форм і методів навчання в освітній галузі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до наукової теми «Проектне управління розвитком соціально-економічних та інформаційних систем в умовах діджиталізації» (РК 0122U000096), керівник теми: канд. пед. наук, доц. О. Дубініна). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (протокол № 11 від 30.11.2022 р.) та на засіданні Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 6 від 27.12.2022 р.)

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз тексту дисертації та змісту публікацій А. Боровика дають змогу дійти висновку про наукову обґрунтованість і достовірність представлених у роботі результатів. Не викликає сумніву джерельна база – 168 джерел, більше 20 – іноземною мовою. Зазначене дозволило повною мірою розкрити стан проблеми роботи, визначити стан проблеми формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін, як філософська та сучасний стан і особливості формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки та здійснити пошук вирішення проблеми авторськими підходами.

Рівень апробації результатів дослідження є достатнім підтверджується участю дисертанта в 17 науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень і висновків. Оцінюючи дисертаційне дослідження А. Боровика, можна зазначити, що достовірність та обґрунтованість наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації, забезпечується логікою та структурованістю викладеного матеріалу, різноманітністю опрацьованої здобувачем джерельної бази та використанням результатів педагогічного дослідження.

Аналіз дисертаційної роботи дозволяє дійти висновку, що дисертант на високому рівні володіє методами планування й проведення наукового дослідження в цілому та експерименту, узагальнення й аналізу отриманих результатів. Ідеї і висновки, що становлять сутність дисертації, сформульовано ним самостійно.

Практичне значення полягає в тому, що уперше було розроблено та впроваджено в освітню практику ЗВО: навчально-дидактичний інструментарій, який включає в себе: збірник ситуаційних завдань і тестів, що спроектовані на засадах міжпредметної інтеграції; робочу програму з навчальної дисципліни «Сучасні підходи до організації дослідницької діяльності учнів з історії»; модель формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки; визначено та узагальнено педагогічні умови формування дослідницької компетентності

майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки. Результати та висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані педагогічними працівниками та здобувачами вищої освіти з метою вдосконалення змісту та технології підготовки висококваліфікованих вчителів історії та суспільствознавчих дисциплін, а також з метою формування дослідницької компетентності фахівців за цим напрямом.

За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 12 друкованих праць, із них – 8 одноосібні (з яких 4 – у провідних наукових фахових виданнях України, що входять до категорії «Б», 8 – в інших журналах та збірниках – матеріалів конференцій).

Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел із 168 найменувань (із них більше 20 – іноземною мовою) і 5 додатків. Загальний обсяг дисертації – 279 сторінок, з них 18 сторінок – анотації, 165 – основного тексту. Робота містить 13 таблиць та 8 рисунків.

У **Вступі** дослідник обґрунтував актуальність вибору теми роботи, означила вимоги до дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки вказав на зв'язок обраної теми з відповідними науковими програмами та темами.

У першому розділі **«Теоретичні аспекти формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки»** автор охарактеризував науковий дискурс проблеми формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін на основі педагогічної літератури та практики. Визначив стан розробленості проблеми формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у педагогічній теорії і практиці. Також дослідник встановив, що особливого значення під час підготовки майбутніх вчителів набувають дослідницькі вміння й навички під час роботи з учнями основної та старшої школи, а також при підготовці учнів до різноманітних конкурсів і олімпіад. А також обґрунтував те, що дослідницька компетентність дає змогу вчителю стати більш гнучким у парадигмі власних професійних обов'язків, конкурентоспроможним на ринку освітніх послуг, допомагає бути більш успішним у подальшому професійному житті, що й визначає значущість її формування.

У другому розділі **«Методика формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки»** А. Боровик окреслив педагогічні умови формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки. На основі виконаного описав процес та умови розробки моделі формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у

вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки. На основі виконаного описав процес та умови розробки моделі формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки а також уточнив критерії та показники оцінювання сформованості дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки.

У третьому розділі **«Експериментальна перевірка моделі формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки»** автором описано методику, організацію та етапи експериментального дослідження а також викладено аналіз результатів експериментального дослідження щодо впровадження моделі формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки.

У **загальних висновках** до дисертаційного дослідження представлено результати проведеного нами дослідження щодо формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у педагогічній теорії і практиці,

Дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності. Аналіз дисертаційної роботи А. Боровика дозволяє дійти висновку, що він на високому рівні володіє методами організації та проведення наукового дослідження та експерименту, узагальнення й аналізу отриманих результатів. Ідеї і висновки, що становлять сутність наукової роботи, сформульовано нею самостійно. Під час виконання наукового дослідження дисертант дотримувався принципів академічної доброчесності, в роботі не було виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації чи фабрикації.

Дискусійні положення дисертаційного дослідження. У цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу А.О. Боровика, необхідно висловити певні критичні судження:

1. Обґрунтовуючи актуальність проблеми дисертаційного дослідження, автор вказує на низку виявлених суперечностей (стор.28). За нашим баченням, робота була б більш цілісною, якби автор прописав, які з них розв'язано в результаті дисертаційного дослідження.

2. Можна вважати зайвим розгляд сутності поняття «компетентність» на кількох сторінках (стор.51-56), адже досить було б використати, наприклад формулювання з Закону України «Про вищу освіту». Аналогічне зауваження може зробити відносно розкриття явища «умови» (п.п.2.1) та модель (п.п.2.2). ці поняття є усталеними, що за нашим баченням, дозволяє не обтяжувати роботу їх детальним розглядом.

3. Досить скупо, за нашим баченням окреслено сучасний стан і особливості формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки. Цьому аспекту виділено 5 сторінок.

4. Автор не притримався пропорційності об'єму параграфів, так, зокрема параграф 1.1 займає з 41-68 сторінки, а п.п. вмістився всього на 68-83 сторінках.

5. На сторінці 117 автор викладає «Рис. 2.2 Модель формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки», де мета: «Формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі фахової підготовки» є складником цільового блоку. За нашим баченням мета є єдиною у побудові моделі і не може бути складником одного блоку.

6. Результатом побудови авторської моделі означено «високий рівень сформованості дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії у процесі фахової підготовки». За нашим баченням, можливо слід орієнтуватися на «достатній рівень»

7. Враховуючи актуальність цифровізації освітніх процесів, бажано було б в моделі більш чітко окреслити такі засоби навчання як «електронні науково-освітні ресурси» та їх роль в процесі формування дослідницької компетентності майбутніх вчителів історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки.

Означені зауваження і побажання в цілому стосуються дискусійних питань, що не впливають на загальний високий науковий рівень дисертації та не піддають сумніву основні наукові результати, отримані дисертантом.

Аналіз дисертаційної роботи дає підстави зробити загальний висновок, що дисертаційне дослідження **Боровика Андрія Олександровича «ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ ТА СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ»**, подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – освітні, педагогічні науки, є завершеним, цілісним, самостійним науковим дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

За актуальністю обраної теми, науковою новизною і практичним значенням отриманих результатів робота дослідження Боровика Андрія Олександровича **«ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ ТА СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ»** відповідає чинним вимогам, зокрема є завершеним самостійним науковим дослідженням і відповідає «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 і може бути рекомендоване до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»,

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методик
початкової освіти Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка

Підпис засвідчую *Н. Бахмат*
(прізвище)
Начальник відділу кадрів
(підпис) *І.І.Оліник*

Наталія БАХМАТ